

KAIP KALBAME

Aurelija Tamošiūnaitė

aurelijat@yahoo.com

Didžioji ar mažoji?

Kiekvienoje kalboje didžiųjų raidžių rašymo tradicijos yra skirtingos, savitos. Štai pavyzdžiui, vokiečių kalboje visi daiktavardžiai, nepriklausomai nuo jų rūšies (tikrinis ar bendrinis), yra rašomi didžiosiomis raidėmis, o arabų, indų, kinų kalbose didžiosios raidės apskritai nevartojamos (žinoma, čia daug lemia ir jų rašymo sistema, saviti raidynai). XVIII amžiuje anglų kalba rašytuose tekstuose ne vienas šiandieninis skaitytojas rastų daug daugiau didžiosiomis raidėmis parašytų žodžių (beveik visus daiktavardžius tuomet mėgta rašyti iš didžiosios raidės) nei šiandien. Tad kiekvienoje kalboje yra nusistatytos savos rašybos taisyklės.

Didžiųjų raidžių rašyba yra daugiau susitarimo reikalas, o ne taisyklės, kurios priklauso nuo pačios kalbos struktūros, pvz., lietuvių kalboje rašome *augti*, bet ne *aukti*, remiantis morfologine rašyba, nes žodžio šaknis *aug-*, arba *siųsti*, o ne *siūsti*, remiantis istorine tradicija, nes čia šaknyje anksčiau buvo nosinis balsis, kurio šiandien jau netariame. Didžiųjų raidžių rašybos ne istorine tradicija, nei morfologiškai, nei fonetiškai paaiškinti negalime.

Nors lietuvių kalboje didžiųjų raidžių rašymo taisyklės, rodos, yra paprastos, dažnai jos nekonkrečios ir sukelia nemažai painiavos, ypač rašant įvairių įstaigų ir organizacijų pavadinimus. Čia gyvenantiems lietuviams dažnai įtakos turi ir anglų kalba bei joje galiojančios savos didžiųjų raidžių rašymo taisyklės. Tad šįkart trumpai ir pabandysiu aptarti didžiųjų raidžių rašybą lietuvių kalboje bei nusakyti pagrindinius jos skirtumus nuo anglų kalbos.

Visų pirma didžiaja raide lietuvių kalboje rašomi visi tikriniai daiktavardžiai:

a) žmonių vardai, pavardės, slapyvardžiai, pvz., *Valdas Adamkus, Žemaitė, Maironis, Vaižgantas*.

b) mitologinių, religinių būtybių pavadinimai (*Perkūnas, Laima, Gabija, Dzeusas, Krišna*)

c) gyvulių, paukščių vardai, astronominiai, gamtos objektų pavadinimai (*Bėris* [jei tai arklio vardas], *Brisius, Paukščių Takas, Saulė, Mėnulis, Jupiteris* [planetos], *Medvėgalis, Venta, Alpės, Kuršių nerija, Jukatano pusiasalis, Baltijos jūra, Karibų jūra*).

Anglų kalboje visi šie žodžiai taip pat bus rašomi didžiosiomis raidėmis, tačiau didžiosiomis raidėmis angliškai bus rašytinos ir savaitės dienos, mėnesių pavadinimai, etnonimai (tautų pavadinimai), tad angliškai *Saturday* – liet. *šeštadienis*, angl. *January* – liet. *sausis*, angl. *Lithuanian, Canadian, French, German* – liet. *lietuvis, kanadietis, prancūzas, vokietis*.

Lietuvių kalboje dvižodžiuose geografiniuose ir astronominiuose pavadinimuose svarbu skirti rūšinius žodžius, pvz., *upė, jūra, nerija, sala, pusiasalis, kalnai, gatvė*. Jie rašomi mažosiomis raidėmis: *Kuršių nerija, Šiaurės jūra, Baltijos jūra, Kaspijos jūra, Gotlando sala, Uralo kalnai, K. Petrausko gatvė*, bet *Didieji Grįžulo Ratai* (nėra rūšinio žodžio, tad visi žodžiai tikriniai), *Paukščių Takas, Kudirkos Naumiestis* ir kt.

Taip pat svarbu skirti oficialius ir neoficialius valstybių pavadinimus. Oficialių pavadinimų visos raidės bus didžiosios, tad *Lietuvos Respublika* (oficialus pavadinimas), bet *Lietuvos valstybė* (neoficialus pavadinimas). Tačiau *Izraelio Valstybė* – abi didžiosios, nes tai oficialus šios valstybės pavadinimas.

Pasaulio šalys (*šiaurė, pietūs, vakarai, rytai*), kai jos yra geografinio regiono pavadinimo dalis, rašomos didžiosiomis raidėmis (*Šiaurės Amerika, Artimieji Rytai, Vakarų Europa*), visais kitais atvejais mažosios (*rytų Lietuvoje, vakarų Kinijoje, šiaurės Kanadoje, Argentinos pietuose*).

Daugiausia painiavos kyla rašant įvairių įstaigų, organizacijų, įmonių pavadinimus. Skirtingai nei anglų kalboje, lietuvių kalboje, kai pavadinimas susideda iš kelių žodžių, didžiaja raide **rašomas tik pirmasis** pavadinimo žodis, pvz., *Kauno valstybinis akademinis dramos teatras, Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras, Vilniaus universitetas, Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Lietuvos bankas* ir kt. Kai pavadinime yra tikrinių daiktavardžių, tik jie ir rašomi didžiosiomis, pvz., *Maironio lietuvių literatūros muziejus, Vytauto Didžiojo universitetas, Mykolo Žilins*

sko dailės galerija. Tad taisyklė atrodo gana paprasta.

Tačiau neaiškumai prasideda taikant **stilistinę** didžiųjų raidžių rašybą. Ja remiantis, stilistiškai didžiosiomis raidėmis rašome: „(1) aukščiausiųjų valstybinės ir įstatymų leidžiamosios valdžios bei aukščiausiųjų teisinės valdžios institucijų pavadinimus; (2) aukščiausiųjų tarptautinių organizacijų ir jų vyriausiųjų organų pavadinimus; (3) ypatingos reikšmės dokumentų pavadinimus; (4) reikšmingiausių organizacijų, visuomeninių judėjimų, istorinių įvykių pavadinimus; (5) aukščiausių pareigūnų pavadinimus:

Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, Jungtinių Tautų Organizacija, Generalinė Asamblėja, Saugumo Taryba, Tarptautinis Teismas, Europos Sąjunga, Europos Sąjungos Taryba, Europos Parlamentas, Europos Komisija, Lietuvos Statutas, Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Sąjūdis, Didysis Vilniaus Seimas, Baltijos Asamblėja, Lietuvos Respublikos Prezidentas, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas, Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas.” (Vasiliauskienė 2002)

Tad šia taisykle remiantis ir ją pritaikant Amerikos lietuviams, pasak Juozo Vaišnio, didžiosiomis raidėmis stilistiškai būtų rašomi visi žodžiai šiuose pavadinimuose: *Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, Amerikos Lietuvių Taryba, Vyriausias Lietuvos Išslaisvinimo Komitetas, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija* ir kt. Tačiau čia ir prasideda painiava, kaip nustatyti, kurios įstaigos, organizacijos yra „aukščiausios“, „ypatingos, išskirtinės reikšmės“, kurios ne. Lietuvoje aukščiausios visuomeninės įstaigos tarsi yra aiškios: Seimas, Vyriausybė, Aukščiausiasis Teismas, o kaip su išėivija? Juk kiekviena organizacija jaučiasi esanti svarbi ir reikšminga. Tad kurios kalbos taisykles taikysime čia, anglų ar lietuvių? Juk rašome lietuviškai? Kita vertus, toks lietuviškos pavadinimų rašymo taisyklės neapibrėžtumas reikalauja aiškesnės formuluotės, galbūt net tiksliesnio apibrėžimo, kurias organizacijas, visuomenines įstaigas kaip rašyti, nes „svarbumas“ ir „išskirtinumas“ labai priklauso nuo kiekvieno žmogaus asmeninių įsitikinimų ir pažiūrų. Juk ne vienas, pasipiktinęs šiandieninio Seimo veikla, kažin ar rašys šios visuomeninės įstaigos pavadinimą „iš pagarbos“ didžiąja raide...

Kaip matyti, tobulos taisyklės, kada rašyti didžiąsias raides, nėra. Stilistiškai jas galima rašyti beveik visur, kur norima, priklausomai nuo rašančiojo ir nuo konteksto. Tačiau svarbiausia laikytis nuoseklumo. Ir gal derėtų sudaryti svarbiausių, išskirtiniausių išėivijos lietuvių organizacijų sąrašą bei nustatyti jų pavadinimų rašybą? Juk svarbiausia – išlaikyti nuoseklumą, o tai padaryti ir yra sunkiausia.

Pagal V. Vasiliauskienės „Probleminiai lietuvių rašybos ir skyrybos aspektai“, Vilnius: Homo liber, 2002 ir „Dabartinės lietuvių kalbos rašyba“, red. Juozas Vaišnys, SJ, JAV LB Kultūros taryba, 1982.